

К. Б. Марисюк

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету “Львівська політехніка”,
marysyuk@i.ua

В. В. Черепушак

канд. юрид. наук

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОНЯТТЯ “ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ”

© Марисюк К. Б., Черепушак В. В., 2019

Проаналізовано поняття “організована злочинність”. Використовуючи істотні ознаки організованої злочинності, можна погодитись з розумінням її у науковій літературі як історично обумовленого, негативного соціального явища, що являє собою ієрархічно побудовану структуру, яка спирається на створений злочинний капітал і корупцію, що мають на меті забезпечити власне функціонування і задоволення власних потреб через збільшення капіталу, “відмивання” останнього та отримання влади. Також варто констатувати, що поняття організованої злочинності досі залишається джерелом суперечок і розбіжностей і в світовій, і у вітчизняній кримінологічній літературі. З цим можна було б змиритися, якби науково-правова невизначеність негативно не позначалася на ефективності боротьби з цим явищем.

Ключові слова: злочинність; закон; професійний злочинець; правова політика; право.

К. Б. Марисюк, В. В. Черепушак

К ВОПРОСУ О ПОНЯТИИ “ОРГАНИЗОВАННАЯ ПРЕСТУПНОСТЬ”

Проанализовано понятие “организованная преступность”. Используя существенные признаки организованной преступности, можно согласиться с существующим в научной литературе пониманием последней как исторически обусловленного, негативного социального явления, которое представляет собой иерархически построенную структуру, которая опирается на созданный преступный капитал и коррупцию, цель которых – обеспечение собственного функционирования и удовлетворения собственных потребностей путем увеличения капитала, “отмывания” последнего и получения власти. Также следует констатировать, что понятие организованной преступности до сих пор остается источником споров и разногласий и в мировой, и в отечественной криминологической литературе. С этим можно было бы смириться, если бы научно-правовая неопределенность отрицательно не отражалась на эффективности борьбы с этим явлением.

Ключевые слова: преступность; закон; профессиональный преступник; правовая политика; право.

K. B. Marysyuk

Prof. of the Institute of Jurisprudence, Psychology and Innovative Education
Lviv Polytechnic National University,
Sc. D., Doc.

V. V. Cherepuchak

Ph. D.

TO THE QUESTION ABOUT THE CONCEPT OF “ORGANIZED CRIME”

The article is devoted to the analysis of the concept of “organized crime”. Using the essential features of organized crime, we can agree with the existing in the scientific literature understanding of it as a historically conditioned, negative social phenomenon, which is a hierarchically constructed structure that relies on created crime capital and corruption, with the purpose of providing the needs by raising capital, laundering the latter, and gaining power. It is also worth noting that the concept of organized crime still remains a source of controversy and disagreement in the world and domestic criminological literature. This could be reconciled if scientific and legal uncertainty did not adversely affect the effectiveness of the fight against this phenomenon.

Key words: crime; law; professional offender; legal policy; law.

Постановка проблеми. Проблема організованої злочинності надзвичайно актуальна. Світова спільнота ставить її за значущістю на друге–третє місце після питань про економічне та політичне становище суспільства. Організована злочинність використовує зв'язки з органами влади на найвищому рівні й усе більше проникає у велику політику. Вона нав'язує суспільству свої уявлення про систему цінностей і норм поведінки, формує образ героя-лідера кримінального середовища. В арсеналі засобів організованої злочинності не останнє місце займають тероризм, вбивства на замовлення, розпалювання міжнаціональних та релігійних конфліктів тощо.

Аналіз дослідження проблеми. Питання організованої злочинності слугували предметом наукових розвідок багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, наприклад, А. Гурова, О. Джузи, А. Долгової, С. Дьякова, А. Смелянова, Т. Турчина, В. Устінова, Г. Шнайдера та ін. Незважаючи на значну кількість публікацій з питань організованої злочинності загалом, а також її окремих аспектів, єдиного підходу до цього поняття так досі й не вироблено у колах науковців та практиків.

Мета статті. Усвідомлюючи, що в межах однієї короткої наукової статті неможливо розкрити всі питання, пов'язані з різними підходами до розуміння поняття “організована злочинність”, звернемо увагу лише на найцікавіші з них, та й то лише у частині найбазовіших положень, залишивши все інше для подальших наукових розвідок.

Виклад основного матеріалу. Вирішення практичних проблем боротьби з організованою злочинністю неможливе без глибокого пізнання теорії цього питання. Це передбачає як вивчення зарубіжних теоретичних досліджень і практичного досвіду в цій галузі, так і серйозний аналіз вітчизняного теоретичного та практичного багажу.

Різні вчені як основні виділили найрізноманітніші ознаки феномену організованої злочинності. Їх спробував узагальнити і синтезувати німецький кримінолог Г. Шнайдер. До таких ознак він зарахував те, що:

- організована злочинність задовольняє потреби населення у нелегальних товарах і послугах;
- її діяльність раціональна і планомірна, у злочинних діях керуються міркуваннями низького ризику і великої виручки;
- мафіозна група ґрунтується на суворому розподілі ролей;

- всі представники організованої злочинності – професіонали. Вони розвивають у своєму колі кримінальну систему цінностей;
- будь-який злочинний синдикат підпорядкований невеликій групі людей, яка веде пошук можливостей для кримінальних дій, зважає ризики, вартість і вигідність злочинних проєктів, контролює їх виконання. Маючи в своєму розпорядженні величезні фінансові можливості, злочинна конфедерація може не поспішати у виборі цілей і проведенні операцій;
- злочинна організація має свої керівні принципи (безумовна лояльність всіх членів, заборона на будь-які злочинні дії без наказу керівництва);
- організована злочинність ґрунтується на нейтралізації державного кримінального переслідування. Це досягається ізольованістю керівної групи від виконавців, а також за рахунок систематичного підкупу представників влади [1, с. 49–50].

Н. Волобуєв визначає поняття організованої злочинності передусім через ознаку консолідації злочинного середовища: “Організована злочинність – це негативне соціальне явище, що характеризується згуртованістю кримінального середовища в рамках регіону, країни з поділом на ієрархічні рівні і виділенням лідерів, які здійснюють організаторські, управлінські, ідеологічні функції, корумпованості; залученням у злочинну діяльність представників державного апарату, державних (в тому числі і правоохоронних) органів для забезпечення певної безпеки і гарантій учасників спільноти; монополізацією і розширенням сфер протиправної діяльності з метою отримання максимальних матеріальних доходів при максимальній захищеності її вищих ешелонів від кримінальної відповідальності [2, с. 31].

На думку В. Лунєєва, “організовану злочинність можна визначити як стійке об’єднання осіб, що організувалися для спільної злочинної діяльності з корисливою метою і для досягнення контролю (влади) в певній соціальній сфері або на певній території” [2, с. 27], підкреслюючи, що корислива спрямованість – це основа організованої злочинності у разі вчиненні будь-яких злочинів.

С. Дьяков робить спробу конкретизувати визначення цього поняття за рахунок введення у нього більшої кількості ознак. На його думку, організована злочинність – це “діяльність стійких злочинних співтовариств (організацій), що відрізняються ієрархічною організаційною побудовою, згуртованістю на конкретній злочинній платформі, відпрацьованою системою конспірації та захисту від правоохоронних органів, корумпованістю, масштабністю злочинної діяльності, включаючи вихід за кордон, і зв’язками з міжнародною мафією” [2, с. 15]. З наведеного визначення випливає, що, на думку автора, відособлені організовані злочинні групи до складу організованої злочинності не входять.

Близьке до цього, але акцентоване на дещо інших ознаках визначення формулює Ю. Адашкевич: “Організована злочинність – це суспільно небезпечне соціальне явище, що характеризується тісним поєднанням кримінального світу з тіншовими економічними структурами і корупцією в органах влади і управління, що виявляє себе в діяльності злочинних спільнот, які контролюють джерела протиправних, а також окремих видів правомірних доходів на певних територіях або в певних сферах соціальної практики” [3, с. 117].

А. Гуров пише, що організована злочинність – “це відносно масове функціонування стійких керованих співтовариств злочинців, що займаються вчиненням злочинів як промислом (бізнесом) і створюють за допомогою корупції систему захисту від соціального контролю” [4, с. 207]. Згаданий автор підкреслює масовий характер функціонування сталих спільнот злочинців. Крім того, А. Гуров вводить як обов’язковий її показник наявність корумпованих зв’язків із працівниками правоохоронних органів та інших органів державної влади.

В. Устінов, застерігаючи від змішування форм організованої злочинності та форм організованої злочинної діяльності, водночас виділяє як загальні ознаки організованої злочинної діяльності (вилучаючи з неї злочинність політичної спрямованості) стійкість, тривалість злочинної діяльності та її спрямованість на отримання більш-менш постійного доходу, заняття такою діяльністю на професійній і напівпрофесійній основі [5, с. 13–15].

А. Ємельянов виділяє факт наявності злочинного співтовариства, його злочинної діяльності та факт зв’язку різних організованих формувань, напрямів злочинної діяльності. Він пише, що

організовану злочинність можна визначити “як явище, що виражається в існуванні злочинного співтовариства і здійснюваної ним злочинної діяльності, що характеризується стійкими загально-регіональними і міжрегіональними зв'язками злочинних груп, формувань і напрямів злочинної діяльності, замкнутими на відносно велику соціальну групу” [6, с. 5].

На національному рівні поняття організованої злочинності законодавчо не закріплено, тому різні науковці тлумачать його на власний розсуд. На нашу думку, вдале визначення цього поняття сформулював А. Закалюк. Організована злочинність – це багатозначний різнорівневий та складно-структурований феномен суспільного життя, який виник і розвивається в результаті прагнення частини членів суспільства змінити кримінальними способами його цивілізовану, передусім правову впорядкованість в інтересах збагачення й отримання завдяки цьому фактичної влади [7, с. 184].

О. Джужа визначає організовану злочинність як системно пов'язаний комплекс злочинів, учинених учасниками стійких, ієрархізованих, злочинних структур (груп, співтовариств, асоціацій), які підтримують один одного, узгоджуючи діяльність. Мета цих угруповань – отримати максимальний прибуток від злочинного бізнесу на певній території або у певній сфері, що перебуває під їх контролем [8, с. 165].

Розкриваючи ознаки організованої злочинності, різні автори називають різну їх кількість і інтерпретують останні по-своєму. Багато дослідників вважають невід'ємними ознаками організованої злочинності такі: стійкий, постійний, плановий, конспіративний характер діяльності у вигляді злочинного промислу; наявність організаційно-управлінських і забезпечувальних структур, ієрархії керівництва, єдиних норм поведінки; створення системи планомірної нейтралізації усіх форм соціального контролю; застосування спеціальних методів розвідки і контррозвідки; наявність централізованих великих грошових фондів; тенденцію до постійного розширення сфер діяльності.

Чи не найбільше кримінологічних ознак організованої злочинності наводить Т. Турчин, пишучи, що до останніх можна зарахувати: 1. Високий рівень зв'язків із корумпованою частиною працівників органів державної влади та правоохоронних органів. 2. Регіональний контроль. 3. Наявність загальних правил поведінки. 4. Вербування нових членів угруповань. 5. Тісний зв'язок із верхівкою традиційної злочинності. 6. Масштабний характер злочинної діяльності. 7. Політизація державної діяльності. 8. Установлення контролю над банківсько-комерційною діяльністю. 9. Легалізація капіталу, накопиченого злочинним шляхом. 10. Установлення контролю над засобами масової інформації [9, с. 212–213].

Висновки. Підсумовуючи викладене вище та використовуючи описані істотні ознаки організованої злочинності, можна погодитись з прийнятим у науковій літературі розумінням останньої як історично обумовленого, негативного соціального явища, що являє собою ієрархічно побудовану структуру, яка спирається на створений злочинний капітал і корупцію, що мають на меті забезпечити власне функціонування і задоволення власних потреб за допомогою збільшення капіталу, “відмивання” останнього та отримання влади. Також варто констатувати, що поняття організованої злочинності досі залишається джерелом суперечок і розбіжностей і в світовій, і у вітчизняній кримінологічній літературі. З цим можна було б змиритися, якби науково-правова невизначеність негативно не позначалася на ефективності боротьби з цим явищем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шнайдер Г. Криминология. М.: Прогресс-Универс, 1994. 502 с.
2. Организованная преступность. Круглый стол / под ред. А. Долговой, С. Дьякова. М.: Юрид. лит., 1989. 326 с.
3. Организованная преступность – 2 / под ред. А. И. Долговой, С. В. Дьякова. М.: Криминологическая ассоциация, 1993. 328 с.
4. Гуров А. Профессиональная преступность: прошлое и современность. М.: Юридическая литература, 1990. 442 с.
5. Устинов В. Понятие и криминологическая характеристика организованной преступности. Нижний Новгород: Нижегородская ВШ МВД РФ, 1993. 84 с.
6. Емельянов А. Понятие организованной преступности и проблемы борьбы с ней. Вопросы организованной преступности и борьбы с ней. М.: Издательство МГУ, 1993. 110 с.
7. Закалюк А. Курс сучасної української криминології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Ін Юре, 2007.

Кн. 2 : Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. 712 с.
8. Кримінологія: навч. посіб. / [О. Джужа, В. Василевич, Ю. Іванов та ін.]; за заг. ред. О. Джужі.
Київ: Прецедент, 2006. 208 с. 9. Турчин Т. Організована злочинність: кримінологічна
характеристика, детермінація й запобігання. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 4. С. 211–215.

REFERENCES

1. Shnyder G. *Kriminologiya* [Criminology]. M.: Progress-Univers, 1994. 502 p. 2. *Organizovannaya prestupnost'* [Organized crime]. Kruglyy stol / pod red. A. Dolgovoy, S. D'yakova. M.: Yurid. lit., 1989. 326 p. 3. *Organizovannaya prestupnost' – 2* [Organized crime]. Pod red. A. I. Dolgovoy, S. V. D'yakova. M.: Kriminologicheskaya Assotsiatsiya, 1993. 328 p. 4. Gurov A. *Professional'naya prestupnost': proshloye i sovremennost'* [Occupational crime: past and present]. M.: Yuridicheskaya literatura, 1990. 442 p. 5. Ustinov V. *Ponyatiye i kriminologicheskaya kharakteristika organizovannoy prestupnosti* [The concept and criminological characteristics of organized crime]. Nizhniy Novgorod: Nizhegorodskaya VSH MVD RF, 1993. 84 p. 6. Yemel'yanov A. *Ponyatiye organizovannoy prestupnosti i problemy bor'by s ney. Voprosy organizovannoy prestupnosti i bor'by s ney* [The concept of organized crime and the problems of combating it. Issues of organized crime and the fight against it]. M.: Izdatel'stvo MGU, 1993. 110 p. 7. Zakalyuk A. *Kurs suchasnoi ukrains'koi kriminologii: teoriia i praktyka* [Course of Modern Ukrainian Criminology: Theory and Practice]: u 3 kn. Kyiv: In Yure, 2007. Kn. 2: Kryminologichna kharakterystyka ta zapobigannya vchynennyu okremykh vydiv zlochyniv. 712 p. 8. Кримінологія: навч. посіб. / [О. М. Джужа, В. В. Василевич, Ю. Ф. Іванов та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ: Пресидент, 2006. 208 с. 9. Турчин Т. *Организована злочинність: кримінологічна характеристика, детермінація і запобігання* [Organized crime: criminological characteristics, determination and prevention]. *Porivnyal'no-analitychne pravo*. 2016. No. 4. pp. 211–215.

Дата надходження: 25.07.2019 р.